

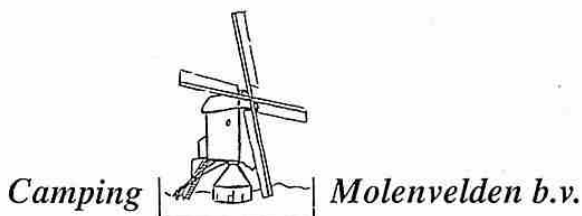
De Rosdoek 117

Maart 2006

Verschijnt 4 x per jaar

Heemkundige Studiekring

“DE ACHT ZALIGHEDEN”

Camping Molenvelden B.V.

Banstraat 25

5506 LA Veldhoven

Tel.: 040 - 205 23 84 / 205 13 81

***Een eigentijdse en goed geoutilleerde camping
in ons eigen kringgebied.***

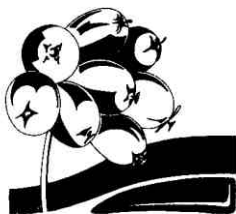
Voor kort- en seizoenkamperen!

Met vele recreatiemogelijkheden zowel binnen de camping als in de onmiddellijke omgeving ervan, met historische en pre-historische bezienswaardigheden!

Ook voor Uw familie-, verenigings- en bedrijfsfeesten is buiten het kampeerseizoen een passende zaalaccommodatie beschikbaar.

Informatiebrochure gratis op aanvraag.

Th.W. v.d. SANGEN en Zn.

Heemkundige Studiekring "DE ACHT ZALIGHEDEN"

Inhoud:

Nulmeridiaan van Ferro, <i>ing. M.R.van Zoeren</i>	4
Grensprikelen, <i>Co Bieze</i>	12
Het maatboek en de veldnamen in Bergeik, <i>Daniel Vangheluwe</i>	14
Heemkundig allerlei. Waterputten in Eersel, <i>Winfried Thijssen</i>	19
Van de boekenplank, <i>Kees Cornelissen</i>	23

REDACTIETEAM:

Th. van der Aalst	Ganzestraat 17, 5527 CA Hapert, 0497 – 381671
H. Backbier	Heike 6, 5512 NJ Vessem, 0497 – 591451
K. Cornelissen	Nieuwstraat 74, 5521 CD Eersel, 0497 – 512208
A. Kockx	De Pottenbakker 44, 5506 GD Veldhoven, 040 - 2531596
P. Vermeulen tevens redactieadres	De Reek 9, 5502 HX Veldhoven 040 – 2531817 E-mailadres: p.vermeulen40@chello.nl

HEEMKUNDIGE STUDIEKRING "DE ACHT ZALIGHEDEN"

Voorzitter:	F. Teunis, Lindestraat 8, 5521 EK Eersel, 0497-515188 0497-515188, E-mailadres: f.teunis@chello.nl
Secretaris:	P. Hooijmaijers, Frankenstraat 13, 5521 VE Eersel 0497-515144, E-mailadres: p.hooijmaijers@planet.nl
Penningmeester:	H. Jenniskens, Veldhovenseweg 2, 5511 KJ Knegsel 040 – 2535140, Giro 3871519

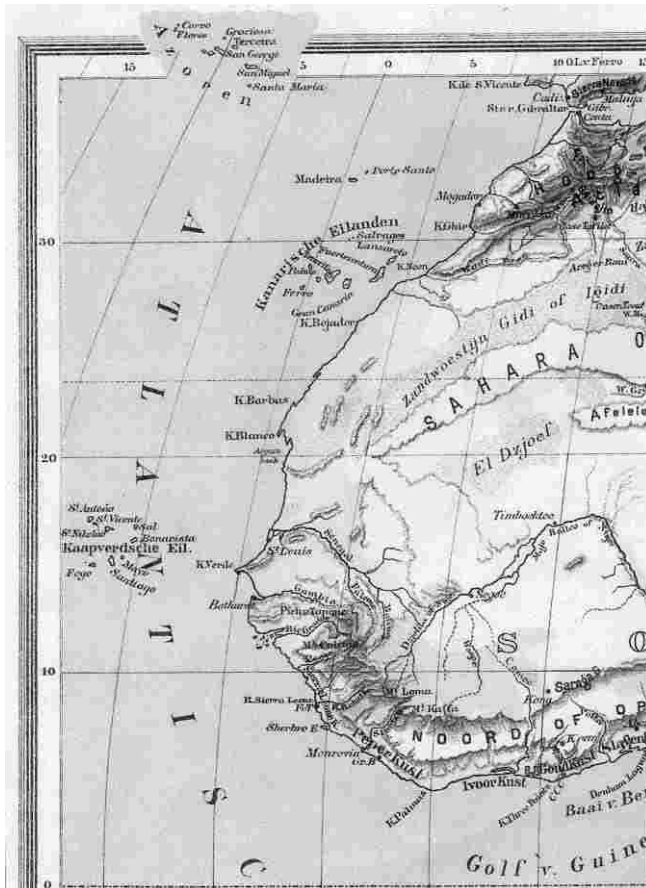
De volgende Rosdoek verschijnt jun. 2006
ISSN 1384-086X

EEN ZOEKTOCHT NAAR HET ONTSTAAN VAN DE NULMERIDIAAN VAN FERRO. 2^e Aflevering.

(Het artikel wordt in drie opeenvolgende afleveringen gepubliceerd)

Vervolg van de 15^e tot de 18^e eeuw.

Als we de nulmeridianen over de verschillende hoofdsteden verder buiten beschouwing laten, omdat dit in de meeste gevallen een prestigieuze zaak was, komen we tot de conclusie, dat de kaartenmakers ook weinig eensgezind waren. In het kort lagen de meningen ongeveer 10 graden uit elkaar, waarbij enerzijds de Azoren en anderzijds de Canarische Eilanden de voorkeur hadden. [ill.3]

Illustratie 3

Gedeelte van de kaart van Afrika uit Bos' Schoolatlas der Geheele Aarde van 1893. Men treft hierop de vier plaatsen aan waar de kaartenmakers uit de Renaissance hun Nulmeridiaan gelegd hadden.

Toch zijn ook binnen dit

gezelschap pogingen ondernomen om tot een gezamenlijke nulmeridiaan te komen. Dit blijkt uit een tekst, die staat in een cartouche (dit is een sierkader om een titel of afb, zie kaartje op ill.2, Rosdoek 116) op de grote wandkaart van de wereld, gemaakt door Willem Janszoon Blaeu en in 1619 uitgegeven. Blaeu schrijft, dat hij de mening van zijn medekaartmaker Plancius niet meer deelt, dat de nulmeridiaan over de Azoren moet lopen, zoals hij nog aangeeft op de wereldkaart van 1605. Hij keert terug naar het idee, dat deze over de piek van Tenerife op de Canarische Eilanden dient te lopen, hetgeen aansluit op de klassieke opvatting en dat deze lijn veel geschikter is voor de zeevaart.

Volgens Brender à Brandis was deze lijn alleen bij de Hollanders in gebruik en er was wat voor te zeggen om een van grote afstand duidelijk herkenbaar, natuurlijk punt als vastlegging voor het systeem te gebruiken. [ill.4] De VOC (Verenigde Oostindische Compagnie) had Blaeu vanaf het jaar 1633 als cartograaf in dienst en had haar kaartmateriaal ook in dit systeem tot aan haar opheffing in het jaar 1799 toe.

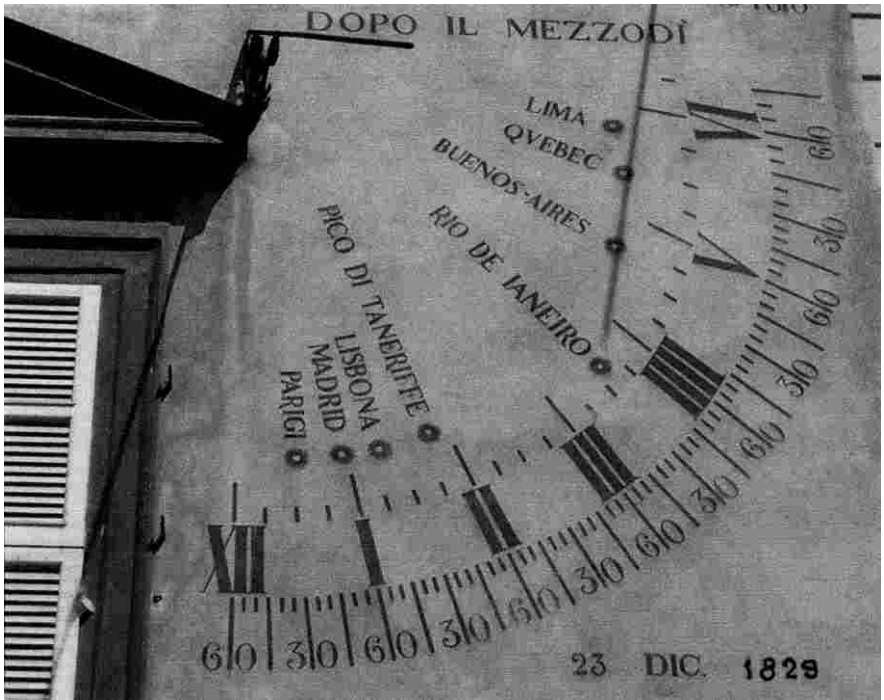
Illustratie 4. De piek van Tenerife

Het is merkwaardig, dat de genoemde Petrus Plancius, die 25 jaar daarvoor gestopt was als de eerste VOC-cartograaf, een andere mening was toegedaan. Eveneens valt in dit kader de tekst op, die staat vermeld op de grote wereldkaart van 1646, die de zoon van Willem Janszoon Blaeu, genaamd dr. Joan Blaeu had uitgegeven. Hij had het bedrijf overgenomen en ging in het jaar 1638 ook bij de VOC de cartografische taak vervullen. Hij gebruikte dezelfde koperplaat die voor de afdruk-productie van de kaart van 1619 had gediend, maar dan in verbeterde en aangevulde vorm. Een zin in deze

toegevoegde tekst, die vanuit het Latijn is vertaald, luidt : “ De lengte wordt geteld vanaf de 0-meridiaan, die over de Westelijke eilanden Corvo en Flores loopt.” Dus 27 jaar later is de mening van Plancius weer in zwang. Toch worden de kaarten bij Blaeu niet aangepast en blijft de piek van Tenerife bepalend.

Dat dit gegeven ook buiten Holland en de VOC. bekend was, blijkt uit de foto, die ik deze vakantie maakte van de zonnewijzer van het Gouverneurs Paleis te Parma in Italië [ill.5].

Illustratie 5. Zonnewijzer op het Gouverneurs Paleis te Parma. De meridiaan van de Piek van Tenerife heeft de voorkeur gekregen boven de meridiaan van Londen.

Er is nog een tweede argument op de wereldkaart van 1605 dat opvalt, namelijk de opmerking over het aansluiten op de klassieke opvatting, dat de nulmeridiaan over de Canarische Eilanden dient te lopen. Om dit te kunnen plaatsen moeten we ver terug in de tijd.

In de tweede eeuw na Chr. leefde in het Egyptische Alexandrië de geograaf en astronoom Claudius Ptolemaeus. Deze had een lijst opgesteld en gepubliceerd van ongeveer 8000 plaatsen, voorzien van hun geografische coördinaten met aanwijzingen hoe men deze gegevens kon benutten voor het vervaardigen van een kaart. De publicatie werd in het Latijn *Geographia* of *Cosmographia* genoemd en rond het jaar 1406 in Florence vanuit het Grieks naar het Latijn vertaald, waardoor de tekst door westelijke wetenschappers kon worden bestudeerd. Onzeker is of Ptolemaeus zelf kaarten heeft vervaardigd; er bestonden echter een aantal kaarten, die aansloten op zijn publicatie. Een tiental jaren later na de vertaling werd het pakket nog aangevuld met enkele van aantekeningen voorziene kaarten, waarvan men vond, dat ze er goed bij pasten. Dat men pogingen ondernam om met de verzamelde gegevens nieuwe kaarten te construeren was te voorspellen. Nadat in het jaar 1475 voor de eerste keer de tekst van de *Geographia* in druk verscheen en zeven jaar later opnieuw, maar nu ook met kaartmateriaal, was de invloed van het gedachtegoed van Ptolemaeus niet meer weg te denken. In de periode van de Renaissance, die aansloot aan deze ontwikkelingen, werd het in ere herstellen van het klassieke denken een belangrijke ondergrond voor de nieuwe aanpak op allerlei gebieden, zeker ook voor de zeevaart met de ontdekkingsreizen en de daaruit voortkomende veranderingen voor het in kaart brengen van de wereld. De opmerking van Blaeu, dat de nulmeridiaan over de Canarische Eilanden overeenstemt met de klassieke opvatting, moet gezien worden als wetenschappelijk argument naar zijn collega-kaartmakers en is voor ons een aanwijzing in welke richting gezocht moet worden om het ontstaan van deze nulmeridiaan te vinden. De *Geographia* is nog tot het jaar 1730 in verbeterde en aangevulde vorm door verschillende kaartmakers in een grote hoeveelheid gedrukt en uitgegeven; daarna is de invloed van Ptolemaeus in de cartografie voorbij.

Voordat we naar Alexandrië gaan, moet eerst nog verduidelijkt worden waarom het zoveel eeuwen heeft geduurd, dat de ideeën van Ptolemaeus verder werden uitgewerkt. Deze periode van stagnatie in de ontwikkeling van de cartografie en ook op veel andere terreinen werd veroorzaakt door de machtspositie van Rome. Tijdens de Romeinse

wereldheerschappij werd met de Griekse kennis niet veel meer gedaan. De landmeters hielden zich hoofdzakelijk bezig met stedenbouw en stadsplattegronden. Het wereldbeeld van die tijd werd vooral voorgesteld door niet op schaal zijnde, schematische routekaarten, waarop de zeeën, rivieren en hoofdwegen met de daaraan gelegen plaatsen en versterkingen en de onderlinge afstanden stonden vermeld. Een heel praktisch hulpmiddel voor trekkende legereenheden en voor meer gedetailleerde informatie werd de kennis van de lokale bevolking ingeroepen.

Toen de macht van de Keizer samen ging lopen met die van de Paus, ontstond weer het wereldbeeld van 300 vóór Chr., waarbij de aarde gezien werd als een plat vlak, nu met Jeruzalem of het Paradijs als centrum, voortvloeiend uit de kerkelijke dogma's, die ontleend waren aan de heilige boeken o.a. de Bijbel. Als voorbeeld een omschrijving uit het boek - De oude geschiedenis van de Joden - van Flavius Josephus [37/38- ca. 100 na Chr.] door hem vertaald uit oude teksten, welke als volgt luidt:

Die tuin [het paradijs] werd van water voorzien door één rivier die in een kring om de hele aarde heen stroomt en zich splitst in vier delen; Phison- de naam betekent 'overvloed', de Grieken noemen hem de Ganges- stroomt in de richting van India en mond uit in de zee. De Eufraat en de Tigris monden uit in de Rode zee. De Eufraat heet Phoras, en dat betekent óf 'verstrooiing' óf 'bloem', de Tigris heet Diglath, waarmee 'nauwe doorgang en snelheid' wordt aangeduid. Geon stroomt door Egypte en betekent 'hij die ontspringt uit het aan ons tegengestelde deel van de wereld'. De Grieken noemen hem de Nijl.

Het vergt nogal wat voorstellingsvermogen om het Paradijsplein in Bagdad met de lege sokkel van Saddam in voorgaande omschrijving te kunnen plaatsen. Toch moet die tuin volgens één van de overleveringen in deze omgeving gelegen hebben.

Toen het Romeinse tijdperk was afgelopen, bleven de kerkelijke dogma's van kracht. De wereldreiziger Marco Polo keerde in het jaar 1295 terug van zijn reis naar China en vertelde, dat hij het met de Chinezen eens was, dat de aarde een bolvorm had. Er werd hem

onmiddellijk geadviseerd dit voor zich te houden om niet als ketter zijn leven op de brandstapel kwijt te raken. Ondertussen ging in de Arabische wereld de ontwikkeling van de cartografie gewoon door; vooral in het Moorse deel van Spanje kwamen hoogtepunten op dit gebied tot stand. Uiteindelijk kon kort voor de Renaissance de oude Griekse kennis, gecombineerd met de Arabische verworvenheden, weer aan bod komen. Het ging niet zo vlug, want de tekst op de reeds eerder genoemde wereldkaart van Joan Blaeu van het jaar 1646 verraadt nog duidelijk de invloed van de eeuwen daarvoor; deze begint als volgt: *In het begin schiep de Eeuwige en Almachtige God het heelal uit het niets. De aarde die met de zee verbonden was tot een ronde bol en die de andere elementen in zwaarte overtrof plaatste Hij in het middelpunt, dat tevens het laagste punt was. Met een onmetelijke wijsheid boven haar spande Hij de hemel als een schitterend tentdoek dat Hij vervolgens tooide met vele lichten, de Zon, de Maan, de Planeten en de andere Sterren in groten getale, ten dienste van het menselijke geslacht.*

De reeds gepubliceerde theorieën van Copernicus en Galileï over het draaien van de aarde om de zon waren al 30 jaar eerder op de lijst van verboden literatuur geplaatst, omdat ze de toets met de dogma's niet konden doorstaan. Vandaar dat Blaeu dit niet vermeldt.

De eeuwen rond het begin van onze jaartelling.

Voordat we naar Ptolemaeus teruggaan is het zinvol iets meer over Alexandrië te weten.

Deze stad is aan de zuidkust van de Middellandse Zee gelegen, ten oosten van de Nijldelta.

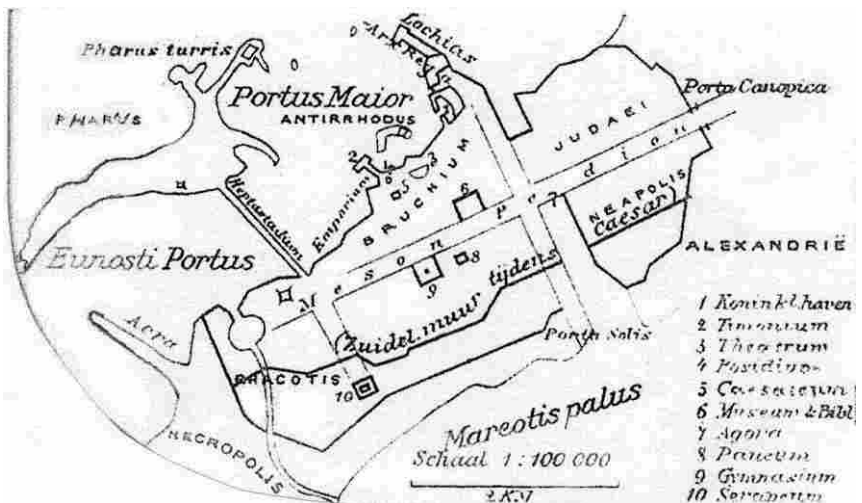
De Macedonische heerser Alexander de Grote [356-323 v. C.] heeft de stad in het jaar 331 v.C. als kolonie ter ere van zichzelf gesticht, een jaar nadat hij Egypte had veroverd. Behalve Grieken vestigden zich ook een groot aantal Joden als kolonisten. Na de dood van Alexander de Grote werd zijn wereldrijk door zijn Macedonische generaals onderling verdeeld. Dit ging niet zonder slag of stoot en gedurende lange tijd werd er oorlog gevoerd om een groter gebied te verkrijgen. Door verdragen en oorlogshandelingen kwamen uiteindelijk de Romeinen aan de macht, die met de inname van Macedonië in 168 v.C. het gehele rijk van

Alexander de Grote onder hun overheersing brachten.

In het jaar 305 v.C. kwam Egypte onder het koningschap van de Macedonische Ptolemeeën, die de Farao's afzetten. Dit koningshuis heeft gedurende 275 jaar geregeerd; deze zogenoemde Hellenistische periode werd afgesloten met de zelfmoord van de bekende koningin Cleopatra, die 17 jaar aan het bewind is geweest. Hierna viel Alexandrië direct onder Romeins bestuur.

N.B. Ptolemaeus betekent Heerser of Beschermers en Cleopatra: Vaders oogappel.

Alexandrië werd beroemd toen Ptolemaeus II regeerde. In zijn tijd is men met de bouw begonnen van een vuurtoren op een eilandje voor de kust bij de havens. De vuurtoren zou bekend worden als een van de zeven wereldwonderen onder de naam: Pharos van Alexandrië. Het eilandje was via het Heptastadium [een dijk van 7 stadiën= ong. 1300 meter] en een brug met het vasteland verbonden. [ill.6]

Illustratie 6. Plattegrond van Alexandrië in de tijd van Julius Caesar.

In het jaar 290 v.C. is de beroemde Koninklijke Bibliotheek gesticht als onderdeel van het museum. Ook dit kennisinstituut bezorgde Alexandrië grote faam. De bibliothecaris was de geleerde Demetrius uit Phaleron; hij probeerde met instemming van de koning alle boeken van de wereld

te verzamelen. Om een indruk te krijgen over de hoeveelheid boeken, die in de bibliotheek aanwezig waren, geef ik het volgende weer. Toen de koning naar de stand van zaken informeerde, vertelde Demetrius dat hij er op dat moment 200.000 stuks verworven had en dat het er binnenkort 500.000 zouden zijn.

Met boeken werden boekrollen bedoeld. De lengte van deze rollen was variabel. Om een vergelijking te kunnen maken, de 20 boek-rollen van het boek van Flavius Josephus, *De Oude Geschiedenis van de Joden*, komen nu overeen met 1085 bladzijden tekst op half A4 formaat. Uit deze periode stamt ook de eerste Bijbelvertaling. Demetrius had gehoord, dat de Joden over wetboeken beschikten, die zeker het bestuderen waard waren. Helaas waren ze in het Hebreeuws gesteld, waar de Grieken niet mee uit de voeten konden. In overleg met de koning en na advies ingewonnen te hebben bij Joodse ingezetenen, werd besloten te proberen om deze boeken toch aan de bibliotheek toe te voegen.

Om te beginnen werden er 110.000 Joodse slaven vrijgekocht, die de vorige koning na gevangenneming in Egypte had ondergebracht. Daarna werden de Joodse gevangenen van de soldaten vrijgekocht. In 7 dagen werden de besluiten van de koning uitgevoerd.

Nu gaf de koning opdracht om een brief naar de Joodse hogepriester in Jeruzalem te schrijven, waarin de gebeurtenissen werden vermeld en waarin medewerking werd verzocht om de Joodse wetboeken te vertalen ten behoeve van de bibliotheek van Alexandrië.

Vergezeld van een groot aantal giften in goud en edelgesteente werd deze brief in Jeruzalem afgegeven. Een positief antwoord liet niet lang op zich wachten. Er werden 72 oudere mannen uitgekozen, 6 van iedere stam, die samen met de wetboeken naar Egypte vertrokken om daar ter plaatse de vertaling te maken. Later heeft men het over 70 vertalers.

De koning was blij met dit antwoord. Hij liet op het eiland waar de vuurtoren moest komen, een speciaal gastenverblijf voor de vertalers maken, zodat ze in alle rust hun werk konden doen. Hij liet het ze aan niets ontbreken en na een feestmaal van 12 dagen met de nodige rituelen, begon men aan het werk. Na 72 dagen was het karwei geklaard tot ieders tevredenheid. Deze Griekse vertaling van het Oude Testament

werd Septuagint genoemd naar het aantal van de 70 vertalers, die met geschenken overladen huiswaarts keerden.

Vessem, mei 2005. ing. M.R.van Zoeren.

Bronvermelding.

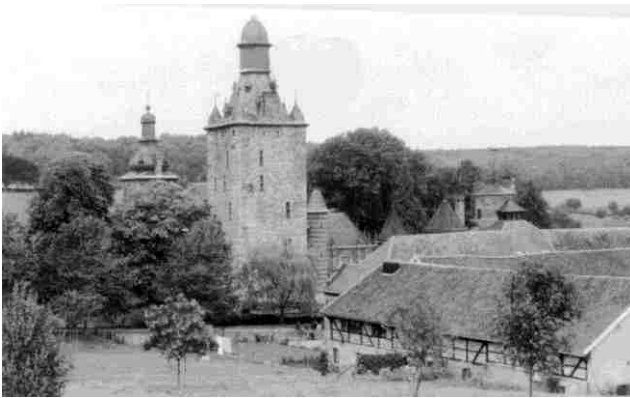
Door de auteur van voorgaand artikel zijn veel naslagwerken, atlassen, tijdschriften, kaarten en encyclopedieën geraadpleegd. Bovendien is gebruik gemaakt van ander onderzoeksmateriaal. Door plaatsgebrek kunnen wij dit overzicht helaas niet publiceren. Indien u geïnteresseerd bent, kunt u een compleet overzicht hiervan opvragen bij de redactie.

GRENSPERIKELLEN

Bij het vaststellen van de grens tussen Nederland en België vreesden de grensbewoners, die een landbouw- of veeteeltbedrijf uitoefenden, dat het over de grens brengen van vee en landbouw-producten moeilijkheden zou opleveren. Ze wilden liever hun landerijen in één land houden. Bij het vaststellen van de lands-grenzen werd echter bij voorkeur uitgegaan van de reeds vastgestelde gemeentegrenzen. Als dus een stuk land in een Nederlandse gemeente lag, dan was dit voor de Belgische eigenaar een probleem (en omgekeerd natuurlijk ook). In de grensverdragen tussen beide landen is daar wat op gevonden.

Landbouwers en veehouders mochten onder bepaalde voorwaarden hun landbouwwerktuigen, vee, landbouwproducten, enz. van of naar de in het andere land gelegen landerijen brengen. Opmerkelijk is, dat de tekst van deze bepalingen volkomen identiek is aan de bepalingen in een verdrag, gesloten tussen Rusland en Oostenrijk op 3 mei 1815. Ook toen deden zich daar dezelfde problemen voor. Zo werd de kwestie voor de gewone man opgelost.

Er woonden aan de grens echter ook mensen, die meer invloed op de vaststelling van de grens konden uitoefenen. De bewoner van het kasteel

Beus-daal (zie foto), Baron van Stockhem-Méan, wilde onder geen voorwaarde in Nederland wonen, en verzette zich hevig tegen de grensvast-stelling, waardoor hij Nederlands

onderdaan zou worden. En waar een gewone burger bakzeil moet halen, kreeg de baron zijn zin. Het kasteel werd Belgisch gebied. Op de kaart is duidelijk te zien, dat er op dit punt een inkeping is in het Nederlands gebied, waardoor het kasteel en de omliggende bedrijfsgebouwen in België kwamen te liggen.

Het kasteel ligt aan de weg tussen de Belgische plaatsen Sippenaeken en Teuven. Deze weg ligt op sommige plaatsen pal tegen de grens aan. het gebied, waar het kasteel op staat, ligt tussen de gietijzeren grenspalen No 12 en No 13. Rondom de grond, waar de gebouwen op staan, werden verschillende arduinen hulpstenen geplaatst. Vanuit Nederland kan men dit merkwaardig grensgebeuren bereiken vanuit het Limburgse Epen. Het is een wandeling van ca. 3 km, door een heel mooi gebied, met een bijzondere plantengroei.

Co Bieze

Correctie

In Rosdoek 116 is de naam; Bart Beex, auteur van het artikel over

kilometerpaal “19M” weggevallen. Onze excuses hiervoor.

HET MAATBOEK EN DE VELDNAMEN IN BERGEIK

In een artikel in de Rosdoek van september 1979 (afl. 16) werd uit de doeken gedaan hoe het onderzoek van de veldnamen in Bergeijk verliep. Nu we op het punt staan om hierover een boek uit te geven is het goed hier nog eens op te terug te komen. Het onderzoek is toen verder gegaan, en de resultaten ervan zullen binnenkort in boekvorm verschijnen. Het lijkt me interessant voor de Rosdoek- lezers om hierop vooruit te lopen en het verhaal van toen in de Rosdoek af te maken.

De bron voor de veldnamen van Bergeijk die in het boek zullen worden gepubliceerd zijn de notarisakten van Antonie van Galen uit de periode 1821-1842 en het maatboek van landmeter Adriaan Borrenbergen. In de periode juli 1978 tot juli 1979 heeft een werk-groep de notarisakten doorgespit en van 745 percelen de gegevens op steekkaarten overgenomen met o.a. het gehucht, de eigenaar, het grondgebruik, de veldnaam en de reengenoten (de eigenaren van de omliggende percelen). Dit leverde echter niet voldoende veldnamen op om het volledige veldnamenbestand in Bergeijk op de minuten-kaart van 1832 te zetten. Landmeter Adriaan Borrenbergen had in 1791 wel alle veldnamen opgeschreven in het maatboek, maar de kaart die hij had gemaakt is onvindbaar gebleven.

Het maatboek met datum 7 oktober 1791 vangt als volgt aan: “Leyst of Memorie van zodanige landerijen als binnen den dorpe van Bergeijk door den gesworen landmeter Adrianus Borrenbergen ter requisitie van de Heeren Raad en Rentmeester generaal der Domeijnen van Braband en Leenmannen in de Leen en Tolkamer over de hoofstad meyerije en quartiere van sHertogen Bosch krachtens en ingevolge haar Edelmogende Resolutie van den 7 oktober 1791, ten overstaan van Regenten van Bergeijk zijn opgemeten”.

De landmeter begon zijn werk op het Eykereinde als volgt: “Begonnen den 30 November 1791 des namiddags om een uure en geyndigt om vijf uure.” Hij begint “op het scheidende van Wester-hoven tusschen de groote baan ten zuyden en den voetpad ten noorden van Westerhoven komende” en het eerste perceel is een heideveld waarop dennenbomen staan. Met de grote baan bedoelt hij de nog niet verharde weg van Bergeyk naar Valkenswaard en het voetpad is de huidige Buchtstraat. Op de dertiende december 1792 verklaart hij ten overstaan van de sekretaris van Bergeyk Antonis van Galen dat alle landerijen zijn gemeten en “zo veel wij weten geene Landerijen of gronden van erven binnen deeze plaats geleegeen zijn ongemeeten gebleven oft van de Leyst gelaaten”.

De lijst omvat alle percelen in Bergeyk, inklusief Loo en Weebosch met eigenaar, landgebruik, oppervlak in lopens en roeden en de veldnaam. Het landgebruik van het maatboek omvat termen als “teulland, dries, heiveld, groes, moeras, mast, eik, houtwas, houtbos” en soms zijn er details zoals bij het perceel met maatboek-nummer 265 : “de kinderen Marcus Borrenbergen. Een Parceel teulland genaamt den Moorbogt waeronder 20 roeden hegge, 2-5”. Met het heggen landschap van de Ferrariskaarten in de Belgische Kempen in gedachte zullen we proberen deze uit 1791 overblijvende heggen in Bergeyk in kaart te brengen. Het landgebruik “teulland” uit het maatboek interpreteren we als akkerland en “groes” als weiland van goede kwaliteit (beemd). Ook wordt een enkele keer de term “weiland” gebruikt (nr. 379). We interpreteren dit als weide van mindere kwaliteit dan het hiervoor genoemde groes.

Zoals gezegd bevat het maatboek van landmeter Borrenbergen voor elk perceel een veldnaam, die we helaas niet rechtstreeks in kaart kunnen brengen, aangezien de door de landmeter getekende kaart verloren is gegaan. Omdat we al 745 namen van de notarisakten op de minutenkaart van 1832 hebben staan is goed te zien waar de landmeter zijn werk heeft gedaan. Hij is perceel voor perceel afgelopen en vaak liggen die percelen op een rijtje. Door naar het oppervlak van die percelen te kijken op de kaart van 1832 en in het maatboek kan de weg die de landmeter heeft gevolgd worden gere-construeerd. Bijgevolg kunnen we

ook de veldnamen uit het maat-boek op de minutenkaart van 1832 plaatsen. U zult zich afvragen waarom we geen gebruik hebben gemaakt van de eigenarennamen uit de notarisakten voor 1832. Deze blijken van 1791 naar 1832 vrijwel allemaal veranderd te zijn, waardoor het onmogelijk was om de veldnamen uit het maatboek via de eigenaren op de minutenkaart te plaatsen. Soms zijn percelen in die periode van 40 jaar gesplitst of samengevoegd. Dus is ook de minutenkaart van 1832 geen absoluut gegeven om het landgebruik voor 1832 te reconstrueren.

We zullen in het vervolg een reconstructie geven van het landschap in 1791, hetgeen op zich uniek is aangezien meestal bij andere dorpen alleen het landgebruik in 1832 wordt weergegeven. Doordat het landgebruik en de omgeving met de veldnaam is verbonden, hebben we deze verbinding ook in een databestand aangehouden en is het mogelijk de veldnaam in zijn omgeving te bestuderen en te duiden. Deze opzet is uniek dank zij het feit dat we erin zijn geslaagd om alle veldnamen in kaart te brengen.

Wat hebben we nu aan de kennis en het in kaart brengen van al deze veldnamen? Er zijn twee directe voordelen te noemen:

1. de veld-namen en hun plaats zijn een bron geworden voor de straat- en wijknaamgeving in de gemeente Bergeijk. Het is een traditie geworden dat bij elk nieuwbouwplan in Bergeijk eerst gekeken wordt of er bij de veldnamen op de locatie van het plan een passende naam gevonden kan worden. Op deze manier wordt een eeuwenlange traditie in stand gehouden en blijven de veldnamen behouden. We noemen het bedrijventerrein “de Waterlaat” een vroegere akkernaam ter plaatse. Voor de wijk “Bijstervelden” kwam onze studie echter te laat. De naam was al weggegeven door de gemeente toen we er achter kwamen dat de veldnaam vroeger op een ander plaats lag: op het land tussen de huidige Lijsterbesdreef en de Nieuwstraat.

Voor de lezer die het nog niet weet: veldnamen hebben een oude oorsprong. Ze zijn van vader op zoon doorgegeven door de Bergeijkse bevolking en ze zijn eeuwenoud. Hiermee komen we op het tweede voordeel: de veldnamen zijn een bevestiging van onze oude wortels. We

weten hierdoor waar we vandaan komen en wat onze voorgeschiedenis is. De veld- en straatnamen herinneren ons eraan hoe het door mensen ingerichte cultuurlandschap er in het verleden (en nu) uitgezien heeft. Het brengt ook de namen en de verhalen van die mensen tot uitdrukking. Ik geef enkele voorbeelden uit het recente verleden. De Burgemeester Magneet straat is genoemd naar de jonge Marcel Magnee die 60 jaar geleden als burgemeester van Bergeyk de nazi's weerstond en dat met de dood moest bekopen in een concentratie-kamp (artikel van Jan van den Dungen in de Trompetter Kempen, vrijdag 3 dec. 2004). Een nieuw appartement aan deze straat wordt "de Koperslager" genoemd, naar de grootvader van Royers die rond 1900 dat beroep uitoefende. Een ander nieuw appartementsgebouw aan de Elsenhof krijgt de naam "La Course" een mooie naam die verwijst naar de houten wielervedbaan die hier voor de tweede wereld-oorlog gestaan. Of neem de "van Beverwijkstraat" die is genoemd naar Johann van Beverwijk die in de 18-de eeuw de kluit heeft belazerd. De Lijsterbesdreef heette vroeger "de Lijkdijk", omdat lijken van de Hoge Berkt langs deze straat naar de kerk op het Hof moesten worden gebracht en niet over een korter voetpad door de akkers (bijgeloof?). Soms zijn er ook kleine geschiedenissen aan een naam verbonden. Toen er seniorenwoningen werden gebouwd op het voormalige terrein van "garage Kennis", kwamen we met een voorstel om het de "Konijnsbocht" te noemen, een veldnaam ter plaatse. De senioren die hier een woning kregen, kwamen hiertegen in verzet en nu heet het "Brouwershof" naar het Brouwersbos wat er tegenaan ligt. ("de commissie straatnaamgeving vindt dat de senioren niet moeten zeuren" (Eindhovens Dagblad 3 mrt. 1999).

Het Brouwersbos herinnert aan de brouwerij ter plaatse en het bos is ontstaan uit de tuin met theehuisje en siervijver die hier door de bekende huisarts August Raupp in 1859 werden ingericht. En wie is de naam "de Keyser" van het oude logement aan de meester Pankenstraat Bergeyk opgevallen? ("Er was eens een keizer in Bergeijk", Johan Biemans, De Eyckelbergh nr 488, 11 april 1974). De Keizer was vroeger de naam van een Herberg en brouwerij aan de Berg (in den Berg) waar nu het bejaardenhuis staat en al voor de afbraak ervan in 1899 was de naam

overgegaan op het bovenge-noemde logement. De meester Pankenstraat is genoemd naar Norbertus Panken, de bekende Bergeykenaar die zijn hele leven (in de 19de eeuw) alles opschreef in een dagboek. (zie de Dagboeken van P.N. Panken, 1-6, Kempen uitgevers 1998)

De kennis van de oude veldnamen heeft het mogelijk gemaakt om oude kerkelijke goederen te Bergeyk te lokaliseren. We zijn twee domaniale goederen (oude goederen die stammen uit de Hoge Middeleeuwen) op het spoor gekomen dankzij de gelokaliseerde veldnamen:

1. de Braak, waaraan in het te verschijnen boek een apart hoofdstuk is gewijd en het domeingood van de bisschop van Luik en van de abdij van Sint Jacob te Luik. De Braak is een oude veldnaam in de Stert (bij de Lage Berkt) waar ooit de domaniale hoeve heeft gestaan van het vrouwenklooster van Thorn, waar de boeren hun jaarlijkse cijns moesten afdragen. Onderdeel van het tweede domaniaal goed van de bisschop van Luik is de Perhof aan de Kerkstraat te Bergeyk (cijnsboek van Coenen). Percelen van dit domaniale goed zoals “de Loopman” en de “Brij/Breeakker” in de Enderakkers moeten 1 vat rogge opbrengen aan de abdij van Sint Jacop te Luik. De Breeakker blijkt in “de Eikerakker” te liggen en komt ook voor in het maatboek. De Eikerakker is misschien de plaats waar heel vroeger in de hoge Middeleeuwen de nederzetting “Eik”, de voorganger van het huidige Bergeijk, lag.

De cijnsboeken van de hertog van Brabant zijn een rijke bron voor de geschiedenis van het grondgebruik, de historische geografie en het landgebruik in Bergeyk. Zonder de kennis van de veldnamen was deze studie veel moeilijker geweest. Nu kunnen we sommige percelen lokaliseren aan de hand van hun veldnaam uit het Maat-boek. Neem de “Poortbeemd”, een veldnaam die aangeeft waar “de Poort” lag, de plaats van het oude kasteel te Bergeyk en cijnsgoed van de hertog van Brabant. De Poort heeft een geschiedenis die ver terug gaat in het verleden en de opeenvolgende eigenaren vanaf 1352 tot heden zijn ons bekend. De bovengenoemde cijnsboeken vormen ook een rijke bron voor de genealogen die weten door te dringen tot de 16-de eeuw.

Tot slot zijn de veldnamen ook interessant voor taalwetenschappers die

graag willen weten hoe in verschillende dorpen in Brabant het landgebruik een naam kreeg en voor mensen die nieuwsgierig blijven naar de oorsprong van veldnamen, die ze niet meer kunnen duiden. Wie weet waar de veldnaam “Blauwvoet” vandaan komt of de “Klatelaar”? De blauwvoet is een steen- of kwartelvalk en Klatelaar is een bosje van espen, een boomsoort van de wilgen-familie. Net als de hop, die in de tijd van Norbertus Panken nog heel gewoon was voor Bergeyk, zal de blauwvoet ooit zijn rondjes gevlogen hebben over het bosje met klaterbomen in de (niet op) Enderakkers te Bergeyk.

Daniel Vangheluwe, 13 jan. 2006

HEEMKUNDIG ALLERLEI

Waterputten in de Nieuwstraat in Eersel

Wie donderdag 14 april of vrijdagochtend 15 april van 2005 door de Nieuwstraat in Eersel reed, kon in de bouwput van het appartementencomplex ‘Eresloo’ (op de plaats waar voorheen de Edah stond) een bijzonder bouwwerk zien staan. Op die donderdagavond was de ledenavond van onze heemkundige studiekring en enkele oplettende leden maakte me attent op dit bouwsel. Er werd toen zelfs gesuggereerd dat het mogelijk een Romeinse waterput zou kunnen zijn. De ochtend daarop ben ik in alle vroegte naar de Nieuwstraat gereden. Ik heb een aantal foto’s genomen. Maar goed dat ik dat meteen gedaan heb, want toen ik ’s avonds terugkwam was het al opgeruimd. Het enige wat er nog lag, was een hoop puin. Enige tijd later sprak ik de opzichter van de bouw en die gaf me aan dat er nog een tweede put gevonden was. Die ligt net op de rand van de bouwput, op gemeentegrond en die is gelukkig wel gespaard gebleven.

Op het oog is het eenzelfde exemplaar als de put die opgeruimd is.

De ontdekking van dit soort putten wekt natuurlijk de nieuws-gierigheid. Hoe oud zouden ze kunnen zijn? Is het iets bijzonders? Waarom liggen er twee putten zo dicht bij elkaar? Maar ook, wie nam de beslissing om die ene put af te breken?

Fig. 1 De waterput in de

bouwput aan

de Nieuwstraat in Eersel, 14 april 2005

Ik zal een poging doen al deze vragen te beantwoorden. Daarbij heb ik wat hulp gehad van de archeoloog van het archeologisch meld-punt van de provincie Noord-Brabant, de heer Scheijvens.

Dit soort waterputten met gemetselde koepels komt in Zuid-Nederland voor vanaf de Late Middeleeuwen. De put is gemetseld van bakstenen met een formaat van 21,5 x 10,2 x 5,5 cm. Dit formaat komt vrij goed overeen met dat van een waalsteen met de afmetingen van 22 x 11 x 5,5 cm. Waalstenen zijn vanaf de 19e eeuw in Noord-Brabant het meest voorkomende formaat. De stenen waren gemetseld met een witte, zachte mortel, waarschijnlijk kalkmortel. Dit duidt erop dat de putten waarschijnlijk gebouwd zijn in de negentiende eeuw. Het gaat hier zeer waarschijnlijk om grondwaterputten, waaruit opwellend grondwater kon worden geput. Meestal bevindt zich in de koepel of in het vlakke gedeelte van het deksel een gat waardoor een loden/zinken waterpijp ging die naar een handpomp op het erf leidde. In geen van beide putten is een pijp aangetroffen. Deze zijn vermoedelijk al verwijderd toen het winkelpand wat er stond is gebouwd. Op basis van de waarnemingen van de nog bestaande put kon niet worden opgemaakt dat deze in meerdere bouwfasen is gebouwd. De stenen en de mortel onderin de put

zijn hetzelfde als die bovenin. De put heeft een doorsnede van ongeveer 1 m. De nog bestaande put is overigens niet echt rond, zoals te zien is op de foto van de binnenzijde.

Fig. 2 De binnenzijde van de nog bestaande waterput

Een verschil tussen de reeds gesloopte put en de nog bestaande put is dat er een rand was gemetseld om de gesloopte put, zoals te zien op de eerste foto. Deze rand had een diameter van 2,5 á 3 m. Ik weet niet wat de functie van deze rand was. Het bijzondere aan deze rand is overigens dat deze gemetseld was van stenen die trapeziumvormig zijn in plaats van rechthoekig. Het lijkt er sterk op dat deze speciaal zijn gemaakt om dit soort ronde vormen te kunnen metselen. Deze stenen zijn overigens veel kleiner dan de stenen waar de put zelf van was gemaakt, namelijk 18 cm aan de lange zijden, 9,5 cm en 7,5 cm in de breedte en 4,6 cm dik.

Op de plaats waar de putten gevonden zijn stond in 1832 al een schuur. Deze was in bezit van de kinderen van Willem Kox, landbouwer te

Woensel. Deze kinderen bezaten ook het huis dat op de plaats stond waar nu het oude gemeentehuis staat op de Markt. Dit huis staat ook wel bekend als het huis van de brouwer. Van Theo van der Aalst vernam ik dat er op de Nieuwstraat inderdaad een brouwerij heeft gestaan: bierbrouwerij Het Hert. Dat zou kunnen verklaren waarom er twee putten zo dicht bij elkaar liggen, immers, in een brouwerij zal veel water nodig zijn. Het enige wat ik nog heb kunnen vinden van deze brouwerij is dat hij waarschijnlijk van Christ J.J. Wijnen was en dat hij waarschijnlijk in 1905 gesloten is. Het gebouw heeft er overigens nog wel langer gestaan. Er moet nog een oude Ansichtkaart bestaan waar het gebouw nog op te zien is.

Fig. 3 De bakstenen waarmee de rand om de put was gemetseld

Zoals ik al eerder heb gemeld was de eerste put op vrijdagavond 15 april weg. Ik vroeg me al meteen af wie nu de beslissing had genomen om die put te slopen. Na wat gesprekken met de opzichter, het bouwbedrijf, de investeringsmaatschappij en de gemeente bleek dat de mensen ter plaatse die beslissing hebben genomen. Onwetend van wat het werkelijk was en of het enige waarde had, hebben ze het omgeduwd en opgeruimd. De gemeente had in het contract met de

investeringsmaatschappij opgenomen dat archeologische vondsten gemeld moesten worden. De investeringsmaatschappij op haar beurt had een soortgelijke opmerking in het contract met de bouwonderneming. Blijkbaar was men echter niet op de hoogte van wat een archeologische vondst is. De letterlijke bewoording die de opzichter van de bouw gebruikte luidde: “Dat is toch geen archeologische vondst! Dat ding stond in de weg en daarom hebben we het weggehaald.” In 1992 is door een 20-tal Europese staten het Verdrag van Malta (ook wel het Verdrag van Valetta) ondertekend, het Europees verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed. Maar dan kun je als Europese Unie nog zo’n mooi verdrag afsluiten, als je de mensen niet duidelijk maakt wat waardevol zou kunnen zijn en wat niet, dan zal er op deze wijze toch nog veel van dat archeologisch erfgoed verloren gaan. Nu is dit soort waterputten uit de negentiende eeuw niet zo heel bijzonder, dus uiteindelijk was de put die nu gesloopt is toch weggehaald. Het is echter niet aan een bouwopzichter om dit te beslissen. De gemeente Eersel heeft daarbij ook een rol om dit duidelijk te maken als ze een clause over archeologische vondsten opneemt in haar contracten. Uit de contacten die ik tot nu toe over dit soort archeologische zaken met de gemeente heb gehad, maak ik echter op dat zowel de kennis als de interesse voor dergelijke zaken ontbreken. We hebben als heemkundige studiekering dus nog genoeg te doen...

Winfried Thijssen

VAN DE BOEKENPLANK

- A.P. de Bont, Bestiarium, deel IV van Dialekt van Kempenland, meer in het bijzonder d’Oerse taol. Uitgeverij: Noordbrabants Genootschap; 140 pag. met ill., prijs € 24,50. ISBN 90-7081951.

30 jaar na de dood van de schrijver hebben dr. J. Swanenberg en C. Swanenberg dit fauna- ofwel beestenboek, dat lang onvindbaar was gebleven, bezorgd en van een inleiding voorzien.

De Bont heeft in 4 afdelingen, 1 zoogdieren, 2 vogels, 3 vissen en 4 andere dieren, niet alleen voor de Algemeen Nederlandse naam de

dialectische variant(en) gegeven met eventueel een verklaring ervan, maar ook allerlei liederen, verzen e.d. die het onderwerp toelichten. Als toegift heeft de schrijver er een lijst met weerspreuken aan toegevoegd. Het is een voortreffelijk boek, voor velen een prachtige aanvulling op een belangrijk standaardwerk en voor sommigen nog waardevoller dan de delen 1 t/m 3. Veel aandacht is ook besteed aan de uitvoering: prachtige illustraties. Het is alleen jammer dat dit deel de ingebonden band van de andere delen moet missen.

-D'r zit meziek in. Uitgeverij Noordbrabants Genootschap, 80 pag., prijs € 9,95 ISBN 90-70814-00-5.

Het eerste Brabantse Boekenweek Boek is een bundeling van 28 verhalen en gedichten, geschreven door bekende dialectschrijvers zoals Johan Biemans, Frans Hoppenbrouwers, Jan Naaijkens en vele anderen, op het thema "schrijvers en muziek". Het lijkt ons een plezierig boekwerkje dat begin maart op de markt verschijnt.

-Wim Daniëls, De waarheid over Brabant. Uitgave van Brabants Bureau voor Toerisme, 128 pag. in pocketformaat 105 X 145 mm, prijs € 9,95. ISBN 9086800009.

De ondertitel van deze gids luidt: Wat u op reis door Brabant weten moet. Waarom heten zo veel Brabanders 'Van de Ven'; op welke kruising van wegen vindt u nog een echt hagelkruis; waarom zong hertog Jan van Brabant 'Harba Lorifa'; waar staat de kathedraal van Breda; hoe komen de Ossenaren aan hun faam als messentrekkers; wat ruist er in de Biesbosch door het struikgewas; welk Brabants straatje is de tegenpool van de Langstraat; wat deed prins Hendrik op kasteel Croy; en wat vindt u in Helmond wat u nergens anders vindt? Antwoorden op deze en zeer veel andere vragen staan in de leukste reisgids van Nederland: De waarheid over Brabant.

Te verschijnen in:

- mei 2006:

EVOLUON, 40 jaar het gezicht van Eindhoven van Steef Hendriks. Jarenlang was het een topattractie. Een prachtig futuristisch gebouw met een interessante tentoonstelling over techniek, interactief avant la lettre dat voor Philips geen nut meer had!

Dank zij de activiteiten van de onderwijsinstelling Fontys met een inventieve raad van bestuur is het is het een bloeiend ongrescentrum gebleven. Dit rijk geïllustreerde boek haalt herinneringen op aan vroeger, maar kijkt ook naar het nu. Het beschrijft de bouw, de opening, de tentoonstelling, de bezoekers en de geschiedenis van dit kenmerkende Eindhovense gebouw.

De biografie van een karakteristiek bouwwerk.

- juni 2006:

Edith van Zalinge, *Mysteries in Noord-Brabant*, waar gebeurde misdaden en onverklaarbare gebeurtenissen. Ca. 160 pag., paperback, prijs € 12,50. ISBN 789022992005.

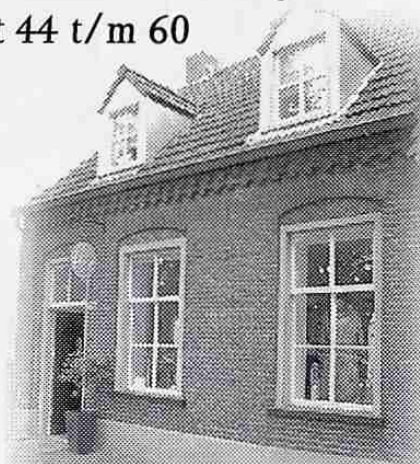
Iedereen kent ze, de mysterieuze verhalen en onverklaarbare verschijnselen die zich in de eigen streek hebben afgespeeld. Verhalen van lang geleden die een eigen leven zijn gaan leiden, maar ook recente gebeurtenissen die onverklaarbaar en onopgelost zijn en die je de stuipen op het lijf kunnen jagen. In dit deel van de provincie-reeks o.a. het verhaal van Zwarte Kaat, de heks van Bladel, en de nooit opgeloste moord op Marietje Kessels in Tilburg in 1900.

Kees Cornelissen

Ook voor sportieve damesmode en lingerie
van maat 44 t/m 60

Markt 24,
Eersel
(tegenover de kiosk)
0497-516000

Openingstijden:

maandag gesloten
di. t/m do. 10.00-18.00 uur
vrijdag 10.00-20.00 uur
zaterdag 10.00-17.00 uur

Slaapspecialzaak

Marian Eikemans

Openingstijden:

Nieuwstraat 40

5521 CC Eersel

Tel. 0497 - 530 900

Fax. 0497 - 530 911

di t/m do 10.00 - 18.00 uur

vr 10.00 - 21.00 uur

za 10.00 - 17.00 uur

Met zorg voor uw rust

CHINEES-INDISCH-RESTAURANT

美華酒家

"MEI WAH"

5503 BK VELDHOVEN
Burg. v. Hoofflaan 83-89
Tel. 040-2534732
Fax. 040-2547073

5615 AB EINDHOVEN
Leenderweg 86
Tel. 040-2117557

Dagelijks geopend van: 11.00-22.30 uur
Exclusieve accommodatie voor Uw:
partijen - familiediners - lunch of diner met
zakelijke relatie - personeelsavonden - etc.

De boeken die besproken worden in
de boekenplank zijn verkrijgbaar bij

De Boekenlegger

Ook voor uw buitenlandse bestellingen bent u
bij ons van harte welkom

Markt 42, 5521 AN Eersel Tel. 0497-512551
Nu ook op internet : www.de-boekenlegger.nl
Email : info@de-boekenlegger.nl

de MuzenVal

S.c.c. "de Muzenval" beschikt over diverse zalen die geschikt zijn voor vergaderingen, cursussen, bijeenkomsten, voorlichtingsavonden, workshops etc.

Ook heeft scc "de Muzenval" een theaterzaal met 350 zitplaatsen waarin alle faciliteiten aanwezig zijn voor uw bedrijfsvergaderingen of seminars.

Bovendien kunt u in de gezellig ingerichte foyer na afloop nog een drankje of hapje gebruiken.

sociaal cultureel centrum "de Muzenval"

Dijk 7 – 5521 AW – Eersel – Tel. 0497-515997 – info@muzenval.nl

HARTVERWARMEND

BARBAS

INBOUWHAARDEN - CASSETTES - HOUT/KOLENKACHELS - DESIGNHAARDEN
BARBAS BV - HALLENSTRAAT 15C - 5531 AB BLADEL/NL - TEL.04977-84485 - FAX 04977-82760